

SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI VE TÜRKİYE'DEKİ GELİŞİMİ¹

Ecem SAVCI YÖRÜK²

Öz

Devlet kavramının toplumlara karşı rol ve sorumlulukları zamana ve ideolojiye göre değişip dönüşür. Sosyal devlet kavramı da on dokuzuncu yüzyılda insanlığın zorlu deneyimleri neticesinde ortaya çıkmıştır. Yaşanan mali ve sosyal krizler sonrasında bireyin araç olmaktan çıkıp amaç haline gelmesi ile hukuk devleti, insan onuru, eşitlik, adalet gibi kavramların ön plana çıkması açısından sosyal devlet anlayışı oldukça önemlidir.

Türk toplumu, sosyal dayanışma ve yardımlaşma olgusuna uzak olmasa da anayasal açıdan sosyal devletle tanışılması 1960'lı yılları bulmuştur. İlk kez 1961 anayasasında yer alan sosyal devlet ilkesinin sosyal haklar, demokrasi, toplum refahı gibi konulara katkıları göz ardı edilemez.

Türkiye'nin cumhuriyetten önceki ve her yeni anayasa ile değişip dönüşen sosyal devlet politikaları incelendiğinde, gelişmiş ülkelerle karşılaştırılmayacak kadar özgün bir yapıya sahip olduğu ve uygulamaların daha zayıf ilerlediği görülmektedir. Bu çalışmada sosyal devlet kavramı, dünyada ve Türkiye'deki gelişim süreçleri anayasa dönemleri temelinde incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Devlet, Refah Devleti, Sosyal Politika.

SOCIAL STATE CONCEPT AND ITS DEVELOPMENT IN TURKEY

Abstract

The roles and responsibilities of the concept of state towards societies change according to time and ideology. The concept of social state emerged as a result of the difficult experiences of humanity in the nineteenth century. After the financial and social crises, the concept of the social state becomes very important in terms of the fact that the individual becomes a goal rather than a tool and the concepts such as rule of law, human dignity, equality and justice come to the fore.

Although Turkish society is not far from the phenomenon of social solidarity and cooperation, it took the 1960s to meet the social state constitutionally. The contributions of the social state principle, which was included in the 1961 Constitution for the first time, to social rights, democracy and social welfare cannot be ignored.

¹ Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programında devam eden "Türkiye'de Siyasal Parti Ve Hükümet Programlarında Sosyal Devlet" adlı yüksek lisans tez çalışmasından üretilmiş bir makaledir.

² Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, E-posta: e.savci@kku.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8332-4104.

When Turkey's policies of the social state before the republic, which change and transform with each new constitution, are examined, it is seen that it has a unique structure that cannot be compared with developed countries and practices are progressing more poorly. In this study, the concept of social state, development processes in the world and in Turkey; it was examined on the basis of constitutional periods.

Key words: Social State, Welfare State, Social Policy.

GİRİŞ

Sosyal devlet kavramının, Sanayi Devrimi sonrası değişen dünya düzeni sonrasında oluşan ihtiyaçlar karşısında sosyal ve ekonomik alanlarda yetersiz kalan liberal düşüncenin bir sonucu olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Bu dönemde, ortaya çıkan “işçi sınıfı” adındaki sınıf, insan onuruna yaraşır hayat standartlarına kavuşmak uğruna mücadele ederek sosyal devlet uygulamalarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu süreçte devlet anlayışında eşitlik, siyasal demokrasi, hukuk devleti, özel mülkiyet, hak ve özgürlükler bağlamında önemli değişimler yaşanmıştır.

Bu değişimlerle birlikte devletler bireylere insan onuruna yaraşır bir hayat düzeyi, fırsat eşitliği ve sosyal denge sağlamak amacıyla sosyal alanı düzenleyici, bu alana doğrudan müdahale edici ve geliri yeniden dağıtıcı görevler üstlenmeye başlamıştır.

1800’lü yıllardan günümüze değin dünyada yaşanan ekonomik ve siyasi krizler sosyal devletin gelişimini de doğrudan etkilemiştir. Pierson sosyal devletin dünyadaki gelişim süreçlerini üç dönemde incelemiştir. Sosyal devletin ortaya çıkmaya başladığı, büyüme ve gelişme gösterdiği ve çöküşe geçtiği yılları dikkate alarak yapılan bu sınıflandırma, Osmanlı ve Türkiye tarihine bakıldığında benzerlikler göstermektedir. Ancak batıda kitlesel demokratik hareketler sonrasında ortaya çıkan sosyal devlet anlayışının, Türkiye’de kendine özgü bir şekilde, devlet merkezli olarak oluştuğu belirtilebilir. Zira cumhuriyetin kuruluşundan çok partili yaşama, birçok alanda ve birçok konuda getirilen yenilikler devlet eliyle olmuştur.

Gerek İkinci Dünya Savaşı’nın oluşturduğu ortam ve dış etkenler, gerekse iç etkenler Türkiye’nin sosyal devlete bakış açısını dönüştürmüştür. Sanayileşme ve kentleşmeyle birlikte oluşmaya başlayan sınıflı yapı, toplumsal alanın emek- sermaye ilişkileri bağlamında yeniden şekillenmesini mümkün kılarak sosyal hakların örgütlü şekilde dile getirilmesini sağlamıştır.

İlk olarak 1961 Anayasası ile hukuk sistemimizde yerini alan “sosyal devlet ilkesi” 1982 Anayasası döneminde de anayasal bir ilke olarak yerini korumuştur. Zaman geçtikçe sosyal devlet uygulamaları Türkiye’ye özgü tarzıyla devam etmiştir. Tarihsel perspektifte bakıldığında, uygulanan sosyal politikalar yeterli olmamakla birlikte, askeri müdahaleler ve ekonomik sorunlardan oldukça etkilenildiği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada sosyal devlet anlayışı ve Türkiye’de sosyal devlet anlayışının gelişimi incelenmektedir. Bu bağlamda, sosyal devlet ile ilgili olarak mevzuat ve uygulamadaki gelişme

açıklanmaktadır. Çalışma planında Türkiye'deki sosyal devletin gelişimi anayasal dönemler şeklinde ele alınmaktadır. Böylece sosyal devlet anlayışının teorik ve pratikte değişim süreci izlenebilmektedir.

1. SOSYAL DEVLET ANLAYIŞI

Sosyal devlet, “devletin sosyal adaleti ve sosyal barışı sağlamak adına ekonomik ve sosyal hayata aktif müdahalesini gerekli ve meşru gören”, “herkese insan onuruna yaraşır asgari bir hayat seviyesi” sağlamayı şiar edinen bir anlayıştır (Özbudun, 2003: 140, 148). Devletin görevlerinin yalnızca savunma, güvenlik ve adaleti sağlamak olduğu ve bireylerin hayatına müdahalenin ekonominin doğal işleyişini bozacağından zararlı sayıldığı “jandarma devlet” denen devlet yapılanmalarının sonrasında ortaya çıkan bu anlayış (Özbudun, 2003: 99), bireylerin doğuştan sahip olduğu ve devlete devretmediği temel hak ve hürriyetleri koruyucu, sosyal bütünleşmeyi sağlayıcı bir görev üstlenmiştir.

Demokratik bir hukuk devletinin ön şartı, vatandaşların kendi hayatlarını belirleyebilmeleri ve onurlu bir yaşam sürmeleridir. Sosyal devlet anlayışı hukuk devletinin kabul ettiği, kâğıt üzerinde kalan bu hedefe sosyal hakları da dâhil ederek ve hukuk devletinin işlevi olan kişisel ve ekonomik özgürlükleri güvence altına alarak; toplumsal dengesizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla tedbirler alır. Böylece sosyal devlet ilkesi, hukuk devletinin adalet ilkesine eklenir (Petring, 2012: 8- 12) ve toplumdaki katmanlar arasında sosyal denge kurulur.

Briggs'e göre bir devletin sosyal devlet olup olmadığını anlamak için üç belirleyici özellik vardır: Birincisi, bireylere ve ailelerine minimum bir düzeyde gelir garantisi sağlamaktır. İkincisi, kişilerin, belirli sosyal risklerin (hastalık, yaşlılık, işsizlik vb.) üstesinden gelmelerinde onlara yardımcı olmaktır. Üçüncüsü ise, sosyal refah hizmetleri aracılığıyla, tüm vatandaşların en iyi yaşam standartlarına sahip olmalarını üstlenmektir (Briggs, 1961: 228, Aktaran: Özdemir, 2010: 156).

Gough (2018: 895-897) ise “toplumun çalışmayan kesimini korumak için kamu gücünün kullanılıp istihdam yaratılmasını” sosyal devletin temel özelliği olarak kabul eder. Böylece vatandaşların ve ailelerinin hayatlarını sürdürebilmeleri için asgari düzeyde gelir sağlanacaktır.

Devlet, bu işveren özelliğinin yanı sıra; sosyal riskleri azaltarak gerek bireysel gerekse sosyal güvenliği artırarak tüm vatandaşlara tek tip hizmet sağlar. Halktan alınan vergilere karşılık olarak halk öngörülemesizliğe ve dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı korunur, ekonomik ve sosyal alanlarda bireylere sosyal güvenlik ve sosyal adalet sağlayıcı politikalar üretilir.

Avrupa'da ortaya çıkışı Sanayi Devrimi sonrası işçi sınıfının doğması ve mevcut devlet yapılanmalarının bu sınıfın ihtiyaçlarına cevap verememesi kaynaklı olan sosyal devlet, esas olarak I. Dünya Savaşı'ndan sonra birçok ülkenin anayasasında yer almaya başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında ise sosyal devlete yönelik işçi, işveren ve devlet arasındaki uzlaşmanın sonucu olarak

(Pierson, 2001: 122-125) hem ulusal hem de uluslararası düzenlemeler bağlamında daha kapsamlı ve sistematik düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Sallan Gül, 2006: 144- 145). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde yer alan sosyal haklarla ilgili hükümler tüm anayasal metinlerde yer almaya başladığında, insanın özgürlük ve onurunun gerçek zaferi olarak görülmüştür (Göze, 2007: 415).

Sanayi devrimi öncesi dönemde dünyada paternalist bir anlayış hâkimken, toplumsal sorunların çözümünde aileler, akrabalar, gönüllü kuruluşlar etkili iken; devletin katkısı sınırlıdır. Aynı yıllarda Osmanlı Devleti’nde de devlet sosyal konularda herhangi bir sorumluluk almamıştır. Türkiye’nin sosyal devlet kavramıyla tanışması 1961 anayasası ile olsa da, Türk toplumunun yapı ve karakterinden kaynaklanan ilişkiler nedeniyle kavramın koruyucu fonksiyonu toplum tarafından yerine getirilmekte olduğundan; henüz kavram ortaya çıkmadan gerek toplumsal gerekse dini kurumlar eliyle iş ve çalışma hayatı düzenlenmiş, yardıma muhtaçlar gözetilmiştir.

2. SOSYAL DEVLETİN GELİŞİMİ

Bir yönetim biçimi olan sosyal devlet, dünya toplumlarında meydana gelen pek çok değişimin sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu değişimleri genel olarak; tarımsal üretim biçiminin ticarileşmesiyle geleneksel kırsal yapıların çözülmesi, modern sanayilerin ortaya çıkması, hızlı kentleşme ve demografik dönüşümlerin yaşanması ve kapitalist üretim ilişkilerinin yaygınlaşması olarak sıralayabiliriz (Özbek, 2002: 9).

Temel olarak sosyal devlet, Sanayi Devrimi sonrası 1800’lü yıllardan günümüze dek sürekli bir gelişim içerisinde olmuştur. Bu süreçte dünyada yaşanan pek çok savaş, ekonomik ve siyasi krizler, sosyal devletin kurumsal anlamda ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bu değişim ve dönüşümlere paralel olarak Christopher Pierson (2001: 103- 104), sosyal devletlerin gelişim süreçlerini üç dönemde incelemiştir. Bu incelemede yer alan 1880-1914 yılları arası ilk dönem sosyal devletin doğumu olarak kabul edilmektedir. Pierson’a göre, ilk kez sosyal güvenlik tedbirlerinin alındığı bu dönem, sosyal güvenliğin yaygınlaştığı I. Dünya Savaşı’na kadar devam etmiştir.

1915- 1975 yılları arası ikinci dönem, sosyal devletin büyüme dönemi olarak adlandırılır ve var olan kapitalist anlayışın sosyal devletin araçları ile yer değiştirdiği görülmektedir (Pierson, 2001: 108- 113). Bu dönemde, çalışanlar zorunlu olarak katıldıkları sosyal sigorta kurumlarınca korunmaya başlamıştır.

Pierson, büyüme dönemini iki ayrı dönemde ele almaktadır: 1918-1940 Arası “Sosyal Devletin Sağlama ve Gelişme Dönemi” ve 1945-1975 Arası “Sosyal Devletin Altın Çağı” (Pierson, 2001: 112-113, 121-122).

“Sosyal devletin altın çağı” olarak kabul edilen 1945-1975 arası dönemde, sosyal devlet anlayışı, sosyal refah ve karma ekonomi dünyada giderek daha fazla yaygınlaşmış, bu durum ekonomik büyümeyle ve tam istihdamla sonuçlanmıştır. Bu dönemde sosyal sigortalara ek olarak sosyal devletin fonksiyon ve kurumları yaygınlaşmış, bireylerin hayat standartlarını yükseltmek amaç haline gelmeye başlamıştır (Özdemir, 2007: 177-178). Sosyal ve ekonomik hakların genişlemesi sosyal devletin kurumsallaşmasına ve kamu hizmetlerinin artışına neden olmuştur. Bu durum kamu harcamalarını da artırmıştır (Pierson, 2001: 122).

Sınıflandırmada yer alan üçüncü dönem ise 1975 sonrası dönemdir. Bu dönemde; sosyal devlet yeniden yapılandırılmaya başlanmıştır ve sona doğru yaklaşmaktadır (Pierson, 2001: 154). Zira altın çağ olarak adlandırılan dönemde kamu harcamalarının artışı pek çok sorunu beraberinde getirmiş; sosyal devlet, getirdiği ekonomik yükler nedeniyle pek çok sorunun sebebi olarak görülmeye başlanmıştır. Taylor-Gooby (2002: 597) tarafından söz konusu süreç; altın çağdan, gümüş çağa geçiş olarak adlandırılmıştır.

Sosyal devletin gümüş çağa geçişi, devletlerin ekonomik krize girmesiyle başlamıştır. 1970’li yıllara gelindiğinde; Bretton Woods Sistemi çökmüş (1971), Birinci (1973) ve İkinci (1979) Petrol Krizleri yaşanmış ve bu nedenlerle dünya ekonomisi durgunlaşma sürecine girmiştir (Şaylan, 2003: 120- 123). Ekonomik büyüme oranları düşmeye, işsizlik artmaya başlamıştır. Bu dönemde yükselişte olan küreselleşme ve neoliberal düşünceler ışığında önemli reformlar gerçekleştirilse de sonrasında toplumun dezavantajlı kesimleri tekrar zor hayat şartlarına mahkûm olmuştur.

Küreselleşmenin hız kazandığı 1990’lı yıllarda ortaya çıkan “minimal devlet anlayışı”, 2000’li yıllarda yerini OECD ve Dünya Bankası gibi kurumlar öncülüğünde “düzenleyici devlet anlayışı”na bırakmıştır. Bu süreçte kamu yönetimi, ekonomi, hak ve özgürlükler alanlarında büyük değişiklikler olmuştur. Yapılan değişikliklerin temelinde, kamu harcamalarının artmasına neden olarak görülen sosyal harcamaları kısıtlamak, böylece küresel rekabet ortamını oluşturmak vardır. Söz konusu süreçte sosyal ve ekonomik haklar sınırlanmış, gelir adaletsizliği önemli seviyelere ulaşmıştır.

3. 1921 ANAYASASI DÖNEMİNDE SOSYAL DEVLET

Türkiye’deki sosyal devlet anlayışı dünyadaki gelişmelerden etkilendiği gibi, bu gelişmelere paralel olarak ülke içerisinde gerçekleşen değişimlerden ve krizlerden de etkilenmiştir. Uzun yıllar süren savaşlar sonrasında büyük bir tarım toplumundan doğan Yeni Türk Devletinin sosyal alana müdahalesi militarist ve milliyetçi bir biçimde olmuştur (Özbek, 2002: 18).

Devletin kuruluşunun ilk günlerinden işçi sorunlarıyla ilgilenilmiş ve henüz Kurtuluş Savaşı sürerken zor koşullar altında çalışan Ereğli kömür işçileri için iki kanun çıkarılmıştır. 114 sayılı ve 28 Nisan 1921 tarihli Zonguldak ve Ereğli Havza-i Fahmiyesinde Mevcut Kömür Tozlarının Amele Menafii Umumiyesine Olarak Fürühtuna Dair Kanun bunlardan ilkidir. Kanun genel olarak kömür

üretimi sırasında meydana gelen kömür tozlarının açık artırma vasıtasıyla satılarak, elde edilen gelirin işçiler yararına kullanılmasını düzenlemiştir. Bir diğer kanun olan 151 sayılı ve 10 Eylül 1921 tarihli Ereğli Havza-i Fahmiye Maden Ameledinin Hukukuna Müteallik Kanun ise, sınırlı bir alanı kapsasa da, ilk iş kanunu olarak sosyal politika açısından oldukça önem taşır (Dilik, 1985: 94). Nitekim kanun zorla çalıştırılmayı yasaklamakta; asgari ücretler, çalışma süreleri, işçi eğitimi ve sağlığı gibi konularda işçi yararına hükümler içermektedir. Özellikle çalışmaya kabul yaşının en erken 18 olarak düzenlenmesi, dünyadaki birçok ülke arasında ilk olarak Türkiye’de gerçekleşmiştir (Dilik, 1985: 95).

Türkiye bu dönemde yıllarca süren savaşların, sosyal ve ekonomik büyük yıkımların etkilerinin giderilmesine yönelik politikalar yürütmüştür. Hazırlanan anayasa temel düzenlemeleri içermiş, sosyal devlet ile ilgili gelişmeler oldukça sınırlı kalmıştır.

Kurtuluş Savaşı sürerken, 17 Şubat 1923 tarihinde İzmir’de gerçekleşen Türkiye İktisat Kongresi’nde çözüm bekleyen birçok sorunla birlikte çalışma hayatı, işçi- işveren ilişkileri de masaya yatırılmıştır. Kongrede iş erbabına amele değil işçi denmesine karar verilmiş, serbest çalışma hakkı, sendikacılık hakkı gibi düzenlemeler gündeme gelmiştir. 29 Ekim 1923’te cumhuriyetin ilan edilmesi, şüphesiz ki yalnızca siyasi yapılanmada değil, hukuki, ekonomik ve sosyal hayatta da dönüşümü beraberinde getirmiştir.

Tek parti döneminde şehit asker ailelerinin, çocukların himaye edilmesi, eğitimi ve ıslahı, aile değerlerinin korunması ve sağlık konularındaki söylem ve uygulamalar ön planda olmuştur (Özbek, 2002: 18- 19).

4. 1924 ANAYASASI DÖNEMİNDE SOSYAL DEVLET

1924 Anayasasının kabulü ile birlikte, Fransız İhtilali’yle tüm dünyada yayılan liberal hukuk düşüncesinin hak ve özgürlük anlayışı kabul edilmiştir. Bu dönemde henüz sosyal devlet anlayışına yer verilmemiş, toplumsal sorunların çözümü vatandaşların hak ve özgürlükleri sınıfsal bir talep olmaksızın, devlet eliyle artırılarak bulunmaya çalışılmıştır.

Balkır’a (2009: 110- 111) göre: “*Bir bütün olarak düşünüldüğünde, 1924 Anayasası I. Dünya Savaşı sonrası anayasalarından çok farklı değildir. Ülkeler ekonomik ile sosyal arasında bir denge oluşturabilmek, refahı yaymak ve işçilerin bir daha savaş öncesi yaşam ve çalışma koşullarına dönmemesini güvence altına almak için yeni ekonomik ve sosyal politikalar oluştururken, sosyal hakların ve özgürlüklerin anayasalar içinde yer alması düşüncesi yaygınlaşmıştır. Bu nedenle 1924 Anayasası da çağının diğer anayasaları gibi sosyal hakları ayrıca anayasal güvence altına alma yoluna gitmemiştir.*”

1926 yılında Mecelle’nin kaldırılmasıyla Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu uygulamaya konmuştur. Bu tarihten 3008 sayılı İş Kanununun yürürlüğe girdiği 1937 yılına kadar geçen dönemde,

151 sayılı Kanunun dışında kalan alan ve yerlerde işçi- işveren ilişkileri Borçlar Kanunu ile düzenlenmiş, İş Kanunu kapsamına girmeyenler için bu durum 1937 sonrasında da devam etmiştir (Dilik, 1985: 97) Bu kanunlar, dönemin sosyal devlete bakışını anlamak açısından önem taşımaktadır. Zira Medeni Kanun, sosyal güvenlik ve çalışma hayatı gibi konularda önemli düzenlemeler içermektedir.

1930 yılında 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kabul edilmiştir. Bu kanun halk sağlığının, kadın, çocuk ve işçilerin korunmasını amaçlamıştır. Hamile kadınların doğum izni, doğumdan önce ve sonra üçer hafta olarak, bu kanunda düzenlenmiş; 18 yaşından küçüklerin çalışma saat ve koşulları güvence altına alınmıştır. Bu kanun çocukları ve kadınları özellikle koruyan ilk kanun olması açısından önem taşımaktadır (Koray, 2005: 158-159)

Türkiye’de sanayileşmenin, iş ve emek piyasasının genişlemesiyle birlikte, 1930 yılı sonrasında da sosyal sigortalara benzeyen, ancak kapsadığı kişi ve riskler bakımından sınırlı olan, emeklilik ve yardımlaşma sandıklarının kuruluşu ile ilgili kanunlar çıkarılmıştır (Dilik, 1985: 98). 1932 yılında Türkiye, Uluslararası Çalışma Teşkilatı’na (ILO) üye olmuştur. Dönemin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere hazırlanan 3008 sayılı İş Kanunu da 1937 yılında yürürlüğe girmiştir.

Türkiye’de iş, işçi ve işveren ilişkilerini ilk kez özel olarak düzenleyen İş Kanunu, on ve üzeri sayıda işçi çalıştıran işyerlerini kapsamına alarak (3008 Sayılı İş Kanunu Md.2.), iş uyuşmazlıklarını uzlaşmaya tabi tutarak, grev ve lokavtı yasaklamıştır (Md.72). İşe alım ve işten çıkarmalara, iş sağlığı ve güvenliğine dair hükümler içeren Kanun, iş sürelerini sekiz saat olarak düzenlemiştir (Md.35).

Türkiye’de modern sosyal devlet kurumları, çok partili demokratik yaşama geçiş süreciyle birlikte ortaya çıkmaya başlamıştır. 1945 yılında 4763 sayılı kanunla kurulan Çalışma Bakanlığı, iş hayatı ile ilgili konuları yürütme, düzenleme ve denetleme ile görevli kılınmıştır. 1946 yılında taşrada da örgütlenmeye başlamıştır (Talas, 1992: 125). Halka işsizliği azaltmak, vergileri kaldırmak, yaşam koşullarını iyileştirmek, grev hakkı tanımak, köylülere üretim aracı ve ucuz kredi sağlamak vaat edilmeye başlanılmıştır.

1945 yılında İş ve İşçi Bulma Kurumu kurulmuş, 4772 sayılı İş Kazalarıyla Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu ile 4792 sayılı Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu uygulamaya konulmuştur. 1949 yılında 5417 sayılı Maluliyet, İhtiyarlık ve Ölüm Sigortaları Kanunu yürürlüğe girmiştir (Altan, 2009: 71). Aynı yıl çıkarılan 5434 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile birlikte; asker, sivil tüm kamu görevlilerine yönelik olarak daha önceden kurulmuş olan yardım ve emeklilik sandıkları Emekli Sandığı çatısı altında toplanmıştır.

1950’li yıllarda sanayileşmenin artmasıyla birlikte yeni istihdam alanları oluşmaya başlamış, köyden kente göç yoğunlaşmıştır. Yükselen göç dalgası demografik yapının değişmesine neden olmuş, halkın sosyal ihtiyaçları yeni hukuk kurallarını beraberinde getirmiştir. Nitekim 1951 yılında asgari ücret uygulanmaya başlanmış, hafta tatilleri için işçi ücretlerinin ödenmesi hükme bağlanmıştır. 1951-

1952 yılları arasında körler ve sağırılar okulları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı olarak açılmaya başlanmıştır. 1952 yılında Türkiye’nin ilk işçi sendikaları konfederasyonu TÜRK-İŞ kurulmuştur. Aynı yıl 5953 sayılı Basın Mesleğinde Çalışanlarla Çalıştıranlar Arasındaki Münasebetlerin Tazimi Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. 6972 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun ise 1957 tarihinde kabul edilmiştir (Altan, 2009: 73).

5. 1961 ANAYASASI DÖNEMİNDE SOSYAL DEVLET

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gerek liberal gerekse devletçi sanayileşme süreci, 1960’larda yaygınlaşan sosyal demokrat ve sosyalist akımlarla birlikte bir işçi sınıfının doğmasına neden olmuştur. Bu tarihe kadar devlet eliyle sağlanan hak ve özgürlükler, 1960’lı yıllarda sınıfsal taleplerle, örgütlü şekilde dile getirilmeye başlamıştır. Yeni ihtiyaçlara dayanan yeni düzenlemeler zorunlu hale gelmiştir.

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından halk oylamasıyla uygulamaya konan 1961 Anayasası, Türkiye’de sosyal politikalar açısından bir kilometre taşı olarak kabul edilebilir. Bu anayasa ile sosyal devlet ilkesi ilk kez Türk anayasa sistemine dâhil olarak, sanayileşme sürecinde dönüşen çalışma hayatı sisteminin demokratikleşmesinde önemli rol oynamıştır (Koray ve Topçuoğlu, 1993: 64). Anayasanın 2.maddesinde yer alan sosyal devlet ilkesi cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılmış, o döneme kadarki sosyal güvenlik, parasız eğitim, çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi konuların ötesinde, sosyal adalet ilkesine de yer verilmiştir (1961 Anayasası, Md.10/2).

Anayasanın “Temel Haklar ve Ödevler” başlıklı İkinci Kısımın Üçüncü Bölümünde “Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler” detaylı şekilde sınıflandırılmıştır ve devletin de bu alanlarda yetki ve ödevleri düzenlenmiştir (1961 Anayasası, Md.35 -53).

27 Mayıs sonrası ilk seçimlerde AP ile CHP koalisyonu kurulmuştur. Kurulan IX. İnönü Hükümeti Programında sosyal devlet şöyle yer almaktadır: “27 Mayıs Devrimini ve bunun gerektirdiği sosyal devlet kavramı içinde, toplumumuzun muhtaç olduğu köklü reform ve organizasyonları gerçekleştirme arzusunu benimseyen Hükümet programının siyasi veçhesini memnunlukla karşılamaktayız.” (Neziroğlu ve Yılmaz, 2013: 207). Bu inançla işçi hakları konusunda önemli adımlar atılmış, sendikalar etkinliklerini artırmışlardır. 1961 Anayasasında düzenlenen hakların bir gereği olarak 1963 yılında 274 Sayılı Sendikalar Kanunu ve 275 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu yürürlüğe girmiştir. Yine bu dönemde kalkınma planları uygulamasına geçilmiş ve 1963- 1967 yılları arasında uygulanan I. Beş Yıllık Kalkınma Planı’ndan itibaren sosyal yardım, sosyal sigortalar ve sosyal güvenlikten oluşan bir yapı kabul edilmiştir (Talas, 1992: 383-385). Hazırlanan ilk kalkınma planı, sosyal politikalar açısından ardıllarına göre daha kapsamlı ve ileri seviyede hazırlanmıştır (Talas, 1992: 151).

1937 yılında uygulanmaya başlanan 3008 sayılı İş Kanunu'nun eksikliklerinin tamamlanması ve yeni dönemde çıkarılan diğer kanunlarla uyum sağlaması açısından 1971 yılında 1475 sayılı İş Kanunu kabul edilmiştir. Dönemin ihtiyaçlarını karşılama adına modern sosyal güvenlik kurumları oluşturulmaya başlanmıştır. 506 sayılı ve 1964 tarihli Sosyal Sigortalar Kanunu ile birlikte, tüm sosyal sigorta kolları bir araya getirilerek 1970'de kurulacak olan BAĞ-KUR'un temelleri atılmıştır. 1974 yılında Sosyal Güvenlik Bakanlığı kurularak, Sosyal Sigortalar Kurumu ile BAĞ-KUR ve Amele Birlikleri Bakanlığa bağlanmıştır (ÇSGB 2012 Sayıştay Denetim Raporu, 2013:1) Böylelikle sosyal güvenlik politikalarında eşgüdüm sağlanmıştır.

1970'li yıllarda Türkiye'de siyasal ve ekonomik istikrarsızlık toplumun her alanına yayılmıştır (Altan, 2009: 74). Liberal ekonomi, tarımda teknolojik üretimin yaygınlaşması ve hızlı kentleşme süreciyle birlikte işsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Üretim ilişkileri dönüşerek büyük kentlere ve yurt dışına işçi göçü hareketi başlamıştır. 1960'lı yılların ikinci yarısından 1970'li yılların ortalarına kadar süren yurt dışı işçi göçü, işsizlik sorununun çözümünde kısmen yardımcı olsa da, 1973 petrol şokuyla birlikte ekonomik kriz patlak vermiştir.

1977- 1978 yılları arasında hükümetçe alınan istikrar önlemleri yetersiz kalmış, 24 Ocak 1980 tarihinde yeni bir ekonomi politikası yürürlüğe girmiştir. Böylece 1970'lerin ithal ikameci ekonomik modeli yerini dışa açık, yeni liberal uygulamalara bırakmıştır. Yerli üretim dış rekabete açılmış, kamu kesiminin ekonomideki yeri küçültülmeye başlanmış, ihracat önemli ölçüde artmıştır (Sallan Gül, 2006: 282- 283).

1970'li yıllarda dünyada Bretton Woods Sistemi çökmüş, iki büyük petrol krizi yaşanmış; ortaya çıkan ekonomik buhran sosyal devlet anlayışının yeniden yapılandırılmasını gerektirmiştir. Türkiye'de de dünyadaki gelişmelerin etkisiyle, sosyal devlet anlayışı ve sosyal politikalar olumsuz etkilenmiştir. 24 Ocak kararları ile iktisat politikasında köklü bir değişikliğe gidilmiş; uygulamaya geçilen neoliberal politikalarla, ekonomide kamu kesimi ile KİT'lerin etkinliği ve yerini azaltmak hedeflenmiştir. Yeni hukuki düzenlemelerle kamu kesimine farklı görevler yüklenerek devletin ekonomideki yerini serbestleşme ve özelleştirme gibi reformlar ile azaltılarak, özel kesimin daha hızlı gelişmesi sağlamak amaçlanmıştır (Tokol ve Alper, 2011: 33- 34).

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle açılan dönem, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle sona ermiş, Türkiye'de ekonomik, sosyal ve siyasal alanlarda otoriter bir rejim değişikliği yeni bir dönemi başlatmıştır (Boratav, 2003:147).

6. 1982 ANAYASASI DÖNEMİNDE SOSYAL DEVLET

12 Eylül 1980 askeri darbesi pek çok hakkı etkilediği gibi kuşkusuz sosyal politikaları da etkilemiştir. 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar sonrasında değişen yapıyla, devlet toplumu koruyucu ve sosyal dengeyi sağlayıcı rolden, seyirci denebilecek bir konuma geçmiştir. Bu süreçte

zaten sınırlı düzeyde olan sosyal devlet yardım ve hizmetleri daha da kısıtlı bir hale gelmiş, (Dedeoğlu, 2009: 44) tüm siyasi partilerin faaliyetleri, konfederasyon ve sendikalar durdurulmuş, grev ve lokavt yasaklanmıştır. 1961 Anayasası yerine hazırlanan yeni anayasa; devletin gücünü artırmak ve kişi haklarını mümkün olduğunca sınırlayarak denetim altına almak felsefesi üzerine inşa edilmiştir (Talas, 1992: 231). 7 Kasım 1982 tarihinde yürürlüğe giren Anayasa, içerisinde yer alan sınırlayıcı hükümlerle demokratik mekanizmalara ve toplumsal zümrelere güç kaybettirecek bir etki yaratmış, liberal felsefesi ile devletin sosyal denge sağlayıcı, birleştirici ve uzlaştırıcı rolünden uzaklaşmasına neden olmuştur (Koray, 2005: 67). Bu özellikleriyle 1961 Anayasasının özgürlükçü ruhuna aykırı niteliktedir.

1961 Anayasasında olduğu gibi, Anayasanın 2. maddesinde sosyal devlet ilkesi kabul edilmiş; 5. maddesinde devlete bu ilke doğrultusunda görevler verilmiştir. Ancak 1982 Anayasasında, devletin hakları koruması yerine düzenlemesi ön plana çıkarılmıştır. Eski anayasanın 41.maddesinde yer alan “*İktisadî ve sosyal hayat, adâlete, tam çalışma esasına ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir yaşayış seviyesi sağlanması amacıyla düzenlenir.*” maddesine yer verilmemiştir.

1982 Anayasası 51 ve 54.maddelerde düzenlediği sendika kurma ve grev haklarına sınırlamalar getirmiştir. Kamu görevlilerinin sendikal hakları ile ilgili bir düzenlemeye Anayasada yer verilmemiştir. Bu nedenle 4688 sayılı Kamu Görevlileri Sendikaları ve Toplu Sözleşme Kanunu’nun yürürlüğe girdiği 2001 yılına değin kamu görevlileri bu haktan mahrum olmuştur.

1982 Anayasasının prensiplerine uygun olarak hazırlanan ve Türkiye tarafından onaylanan uluslararası anlaşmalara aykırı hükümler içeren 2821 sayılı Sendikalar Kanunu ve 2822 sayılı Toplu İş Sözleşmesi, Grev ve Lokavt Kanunu 1983 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kanunlarla birlikte iş hukuku alanında da geçmişte elde edilen hakları ortadan kaldıracı ve sınırlayıcı düzenlemeler gündeme getirilmiştir (Tokol ve Alper, 2011: 35).

Anayasada 1983’te yapılan bir değişiklik, 65 yaşını dolduran, ihtiyaç sahibi ve engelli vatandaşlara sosyal yardım sağlamak için muhtaçlığın ispatlanması şartı getirilmiştir. Bu şarta göre, muhtarlıklar ve belediyelerden alınacak belgelerle muhtaçlığın ispatı gerekmektedir. Yine 1992’de yapılan bir değişiklik muhtaçlığın il ve ilçe idare heyetlerinden alınacak belge ile belirlenmesi şartı getirilmiştir (Sallan Gül, 2006: 273-274).

3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Kanunu 1986 yılında yürürlüğe girmiş ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu kurulmuştur. Bu kanunla, yoksul ve muhtaç durumda olup Sosyal Güvenlik kuruluşlarından gelir ve aylık alamayanlara eğitim ve öğretim imkânı sağlanarak, onları topluma faydalı hale getirmek amaçlanmıştır (Kara, 2013: 276).

Türkiye’de 1990’lı yıllarda sosyal devlet, yaşanan sosyoekonomik ve siyasi krizler sonrasında kendini göstermiştir. Ancak, bu yardımlar da yetersiz seviyede kalmıştır. 1992 yılında 3816 sayılı Ödeme Gücü Olmayan Vatandaşların Tedavi Giderlerinin Yeşil Kart Verilerek Devlet Tarafından

Karşılanması Hakkında Kanun ile genel sağlık sigortası yürürlüğe girene kadar muhtaç vatandaşların sağlık giderlerinin devlet tarafından karşılanması esası kabul edilmiştir (Kara, 2013: 276). 1999'da kabul edilen 4446 sayılı yasa ile Anayasa'nın 3. maddesinde sosyal devlet ilkesi açısından önemi görmezden gelinemeyecek eklemeler ve değişiklikler gerçekleşmiştir. 47. maddenin "devletleştirme" olan başlığı "devletleştirme ve özelleştirme" olarak değiştirilmiştir. Böylece bu tarihte Anayasamızda özelleştirme ibaresine ilk defa yer verilmiştir (Kara, 2013: 276- 277).

2001 ekonomik krizi sonrası Türkiye tek parti iktidarı ile yönetilmeye başlanmıştır. Dönemin neoliberal anlayışı, sosyal devlet anlayışının gidişatını da belirlemiş, özelleştirmeler rekor seviyede artmıştır. Bu dönemde tek parti iktidarı devleti halka hizmet aracı olarak tanımlayarak, sosyal politikalarla tüm vatandaşlarının refahını sağlayacağını öne sürmüştür (AKP Parti Programı). 2002 yılında açıklanan Acil Eylem Planı ile birlikte yürürlüğe giren Sosyal Güvenlik Reformu yürütülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda hazırlanan Sosyal Güvenlik Kurumu Kanunu 2006 yılında, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ise 2008 yılında uygulamaya konmuştur. 2003 yılında Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı ve 4857 sayılı İş Kanunu çıkarılmıştır.

2004 yılında Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü'nün kurulmasıyla sosyal yardımlar kurumsallaşmaya başlamıştır. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından ihtiyaç sahiplerine gıda, eşya, kira yardımları; Toplu Konut İdaresi Başkanlığı tarafından sosyal güvenceden yoksun kişilere uygun koşullarla konut yapılmaktadır. 2003- 2004 eğitim- öğretim yılından itibaren öğrencilere ücretsiz ders kitapları tedarik edilmeye başlanmıştır. 2005 yılında Baba Beni Okula Gönder Kampanyası ile kız çocuklarının eğitimine verilen önem zamanla genişletilmiştir. 2015 yılında, teknolojinin eğitim sektöründe kullanılmasıyla ilgili olarak uygulamaya konulan FATİH (Fırsatları Artırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi) Projesi ile tüm öğrencilerin en iyi eğitime kavuşması ve en kaliteli eğitim içeriklerine ulaşması sağlanarak eğitime fırsat eşitliğinin getirilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'nin 2000'li yılların başından itibaren sosyal devlet olma yolunda ilerlemesi ekonomik göstergelere de yansımıştır. OECD standartlarına göre sosyal devlet harcamalarının GSYİH'ye oranı 1995-2002 yılları arasında %8 seviyelerinde iken 2003-2009 yılları arasında %11 düzeyine, 2010-16 döneminde ise yüzde 13'e yükselmiştir. Sosyal devlet harcamalarındaki artışı ekonomik büyüme de desteklemiştir. Şöyle ki: 1995-2002 döneminde büyüme hızı yüzde 3,6, 2003-2009 arasında yüzde 4,4, 2010-2016 döneminde ise yüzde 6,8 olarak gerçekleşmiştir (OECD Database, Aktaran: Aydın ve Çakmak, 2018: 5- 6). Sosyal devlet harcamalarının artışı, toplumun gelir dağılımını da düzeltici etkide olmuştur.

Buğra ve Keyder (2003: 18) Türkiye'deki son durumu şöyle açıklamaktadır: "*Yakın zamana kadar Türkiye'de sosyal politika önlemleri, fırsat eşitliği amacını sağlamaya yönelik bir uygulama olan zorunlu ve bedelsiz eğitim dışında, çalışma akdini düzenleyen yasalarla emeklilik koşullarına ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkına ilişkin sosyal güvenlik sistemi ile sınırlı kaldı.*"

SONUÇ

Sosyal devlet, herhangi bir sosyal grup ya da zümrenin ekonomik ve sosyal bakımlardan mağdur olmasını reddeden, bununla mücadele eden ve bu durumları ortadan kaldırmaya çalışan devlettir. Sosyal devletin gerçekleştirilmesi için; devletler pozitif hukukun ihtiyaca uygun hazırlanmış politikalarıyla sosyal düzene müdahalelerde bulunarak sosyal adalet, refah ve güvenliği sağlamakla görevlidir.

1921 Anayasası döneminde de savaş koşulları nedeniyle sosyal devlet ile ilgili gelişmeler sınırlı kalmış, öncelikli olarak I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşının toplumdaki ve ekonomideki olumsuz etkilerini gidermeye yönelik politikalar izlenmiştir.

1924 Anayasası döneminde sosyal devlet ilkesine Anayasada yer verilmemiştir. Bunun nedeni olarak liberal hukuk anlayışının sürmesi ve toplumda henüz sınıflı bir yapının oluşmamasını belirtmek gerekir. Bu dönemdeki gelişmelerin sınıfsal bir talep olmaksızın, dönemin ihtiyaçlarına cevap vermek üzere gerçekleştiği söylenebilir. 1946 yılından itibaren çok partili demokratik yaşama geçişle birlikte modern sosyal devlet kurumları ortaya çıkmaya başlamıştır. Sanayileşme politikaları sonrasında 1960'lı yıllarla birlikte Türkiye'de de bir işçi sınıfının oluşmasıyla, sosyal haklar daha örgütlü şekilde dile getirilmeye başlamıştır.

1961 Anayasası döneminde sosyal devlet ve sosyal adalet anayasal ilkeler olarak kabul edilmiş, devletin de bu alanlarda yetki ve ödevleri düzenlenmiştir. Sosyal devletin gerçekleştirilmesi konusunda önemli kanunlar uygulamaya konmuş; hükümet programlarında ve uygulamaya başlanan kalkınma planlarında sosyal güvenlik, sosyal sigortalar, sosyal yardım hizmetlerine yer verilmiştir. Bu dönemde sendikalar etkinliklerini artırmışlar ve işçi hakları konusunda önemli adımlar atılmıştır.

Türkiye'deki sosyal devlet anlayışı hem dünyadaki gelişmelerden hem de ülkede yaşanan krizlerden etkilenmiştir. 12 Eylül 1980 askeri darbesi sosyal devletin gerçekleştirilmesine yönelik politikaları da etkilemiştir. Konfederasyon ve sendikaların işlevleri durdurularak, grev ve lokavt yasaklanmıştır. Türkiye'de sosyal devlet anlayışının kendine özgü süreci ve zaman içerisinde yalnızca sosyal yardımlarla devam ediyor olması Koray'a (2005: 180) göre, ülkenin geç endüstrileşmesinden paternalist devlet anlayışına ve sosyal sınıfların etki alanlarının sınırlılığına kadar pek çok sebebe dayanmaktadır.

1982 Anayasası döneminde de sosyal devlet ilkesi anayasada cumhuriyetin nitelikleri arasında sayılmış olsa da, yaşanan sosyoekonomik ve siyasi krizler sonrasında daha çok sosyal yardımlarda kendini göstermiştir.

Sonuç olarak, vatandaşların hayat kalitesini yükseltmek adına ekonomik ve sosyal hayata müdahaleyi gerekli gören sosyal devlet niteliği, 1982 Anayasası dönemi Türkiye Cumhuriyetinde önceleyen döneme göre zayıflamış olsa da; sosyal devlet harcamalarının sosyal yardımlarla artışının toplumun gelir dağılımını düzeltici etkide olduğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

- AKP Parti Programı, <https://www.akparti.org.tr/parti/parti-programi>, (Erişim tarihi 05.04.2021).
- Altan, Ö. Z. (2009). Sosyal Politika Dersleri, Eskişehir, T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1987.
- Aydın, M. K.; Çakmak, E. E (2018). Sosyal Devlet ve Türkiye, Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, 20 (2), ss. 1-12.
- Balkır, Z. G. (2009). Türk Anayasa Yargısında Sosyal Hakların Korunması, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.
- Boratav, K. (2003). Türkiye İktisat Tarihi, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Briggs, A. (1961) "The Welfare State at Historical Perspective", Archives Europeennes de Sociologie, Vol: 2, Issue: 2, ss. 221-259.
- Buğra, A.; Keyder Ç. (2003). New Poverty and Changing Welfare Regime of Turkey, Report Prepared for United Nations Development Programme, UNDP, Ankara.
- ÇSGB 2012 Sayıştay Denetim Raporu
- Dedeoğlu, S. (2009), Eşitlik mi Ayrımcılık mı? Türkiye’de Sosyal Devlet, Cinsiyet Eşitliği Politikaları ve Kadın İstihdamı, Çalışma ve Toplum, ss. 41- 54.
- Dilik, S. (1985). "Atatürk Döneminde Sosyal Politika", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 40(1), ss. 93- 102.
- Gezgin, S. (2017). "Sosyal Devlet", Yurttaşlık ve Çevre Bilgisi, Anadolu Üniversitesi Yayınları, ss. 55- 77.
- Gough, I. (2018). "Refah Devleti", (Çev.Kamil Güngör), New Palgrave Dictionary of Economics, Vol 4, ss. 895- 997.
- Göze, A. (2007). Siyasal Düşünceler ve Yönetimler, İstanbul: Beta Yayınları.
- Kara, U. (2013). Sosyal Devletin Yükselişi ve Düşüşü, Adana, Karahan Kitabevi.
- Koray, M. (2005). Sosyal Politika, Ankara: İmge Kitabevi, 4. Baskı.
- Koray, M.; Topçuoğlu, A. (1993). Sosyal Politika, Ankara: Ezgi Kitabevi Yayınları, 2. Baskı.
- Neziroğlu, İ.; Yılmaz, T. (2013). Hükümetler, Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri Cilt 1 (24 Nisan 1920- 22 Mayıs 1950), TBMM Yayınları.
- Özbek, N. (2002). "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Sosyal Devlet." Toplum ve Bilim, no. 92, ss. 7-33.
- Özbudun, E. (2003). Türk Anayasa Hukuku, Ankara: Yetkin Basım ve Yayıncılık.

Özdemir, S. (2007). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti, İstanbul, İTO Yayınları.

Özdemir, S.(2010). “Başlangıcından Günümüze Refah Devletlerinde Sosyal Harcamaların Analizi”, Journal of Social Policy Conferences, 0 (50), ss. 153-204.

Petring, A. (2012). “Sosyal Devlet ve Sosyal Demokrasi”, (Çev: Recai Hallaç), Sosyal Demokrasi El Kitabı 3, Akademie Soziale Demokratie, Friedrich Ebert Vakfı, Siyaset Akademisi Birimi, Bonn.

Pierson, C. (2001). Beyond The Welfare State?: The New Political Economy of Welfare, Cambridge, Polity Press.

Sallan Gül, S. (2006). Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa!, Ankara: Ebabil Yayınları, 2. Baskı.

Şaylan, G. (2003). Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, İmge Kitabevi, Ankara.

T.C 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasaları

Talas, C. (1992). Türkiye’nin Açıklamalı Sosyal Politika Tarihi, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Taylor-Gooby, P. (2002). “The Silver Age of the Welfare State: Perspectives on Resilience”, Journal of Social Policy, Vol. 31, Issue 4.

Tokol, A.; Alper, Y. (2011). Sosyal Politika, Dora Yayınları.

3008 Sayılı İş Kanunu